PHILOSOPHICUM SPECIMEN DE HOMINE

AUCTORE

P. F. ANDREA DOROTICH
ORD. MIN. SACRAE THEOLOGIAE LECTORE GENERALI.

VENETIIS MDCCXCV.

1795.

Typis Simonis Cordella.
SUPERIORUM PERMISSU.

PRAEFATIO.

QUamvis perexiguum opus hoc sit, quod in praesenti, Lectissimi Discipuli, oculis vestris subjicio, dubitare tamen non possum, quin, si causam hujus mei consilii perpenderitis, quidquid laboris, atque industriae in illo perspicietis, aequi bonique facturi sitis. Enim verò quam Philosophicam de Homine doctrinam longà, ac desudatà Dissertationum serie contentam elapsis annis vobis tradidi, eamdem compendiosis enunciatis arctè comprehensam vobismetipsis hoc tempore exhibeo. Quorsum autem? Ut probè intelligatis, quam immerito obtrectatores mei adversati mihi fuerint, meamque existimationem in discrimen adduxerint; cum quosdam ex memoratis ennunciationibus tamquam a veritate alienas, ac publica luce indignas arguere, ac reprobare non dubitarunt: Quas posteà universas justi rerum extimatores adeò probarunt, ac laudarunt, ut easdem palam defendere, ac propugnare, praeclarum, et gloriosum esse judicaverint. Quocirca, *ne videar*

tacendo, ut ait S. Hieronymus, *crimen agnoscere*, *et* ne illi *lenitatem meam malae conscientiae signum interpretentur*; ea ipsa enunciata, quae malè ab ipsis audiverunt, publici juris modo facienda curavi. Unde *discent*, ut idem Hieronymus ait, *obtrectatores mei recipere in toto, quod in partibus susceperunt*. Libenter ergo hoc, qualecumque est, Philosophicum specimen excipite, bonique consulite: sic enim vestri Magistri existimatio immerenter vexata in vestris mentibus reflorescet, et perspicuum constantìs meæ in vos benevolentiæ monumentum existet.

PROAE.

KNJIŽNICA
Franjevačkog Samostana
— SUMARTIN —
Br.______

PROPOSITIONES
PRAELIMINARES.

I. ACtionum duo distincta genera cognoscimus: nempè motum localem, aut conatum ad motum, et cogitationem.

II. Hinc errat Hobbius, omnes omninò actiones ad unicum motum pertinere, existimans;

III. Quemadmodum et Cudworthus, tertii cujusdam generis in natura actiones, effutiens.

IV. Quocircà duplex substantiarum genus dumtaxat dari in rerum natura propugnamus; nempè Materiam, & Spiritum (1).

V. Undè pessum ire eorum opinio videtur, qui Materiam, quam *primoprimam* vocant, admittentes, eamdem neque corpoream, neque spiritualem esse volunt.

VI. Ad primum substantiarum genus spectat humanum Corpus, cujus existentiam denegare, est prorsus animo desipere:

VIII.

(1) Huic nostræ propositioni favet doctrina S. Augustini inquientis: *quidquid corpus non est; et tamen aliquid est, recte jam spiritus dicitur*, Lib. 12. super Genes. n. 16.

VII. Ad secundum verò Anima humana, cujus pariter existentia, nonnisi per summum nefas, denegari potest.

VIII. Hæ binæ substantiæ hominem constituunt, quem compositum dicimus ex anima, et corpore, non vero tertiam quamdam substantiam, ut minus rectè aliqui sentiunt (2).

De Hominis Corpore.

I. Humanum Corpus est aggregatum substantiarum inter se consociatarum, quæ compositum unum efficiunt, non autem unam substantiam.

II. Potest nihilominus humanum corpus unum substantiale vocari: quatenus in ipso, natura operante, substantiæ simplices citrà humanam industriam, per modum contiguitatis, mirabiliter coalescant (3).

III. Ipsum porrò nec ejusdem esse cum Deo substantiæ, neque Dei partem, aut modificationem, contra Pantheistas tuemur.

IV.

(2) Passim philosophi habent, Scotum nostrum docuisse, totum, seu compositum tertiam esse quamdam substantiam a partibus simul conjunctis realiter distinctam. Sed immeritò. Nam id ex ejus libris non colligitur. Quinimmò ex lib. 1. Phy. q. 9. ubi fusè, et ex professo rem hanc pertractat, oppositum eruimus. Aliis vero in locis, sicuti in lib. 3. sent. dist. 2. q. 2., incidenter tantum adversus Aristotelis commentatorem id docet, eumdem urgens ex absurdis. Aretini præterea falsam dicimus interpretationem super Scoti doctrinam, quam si examini subjecisset, non ea profectò in Scotum dixisset, quæ dixit.

(3) Per modum contiguitatis inquimus, quia contactum in rerum natura dari, prorsus repugnat.

IV. Humani corporis partes præcipuæ sunt Ossa , Nervi , Musculi , Arteriæ , Venæ , Vasa Lymphatica , Cerebrum , Cerebellum , Medulla spinalis , Cor , Pulmones , Ventriculus , Pancreas , Hepar , Lien , Intestina, Mesenterium , tandem partes quædam fluidæ . Quæ sane omnia non tam sunt organa , quam organorum congeries (4).

V. Ac primo quidem ossa , quibus tota humani corporis machina innititur , omni sensu destituta esse , experientia constat.

VI. Ex cerebro , et cerebello, quæ principalissimæ sunt in humano corpore partes , medullam dorsalem ejusdem pene substantiæ usque ad os sacrum distendi , omnesque sensuum nervos originem ducere , anatome periti docent . Nervos proinde esse instrumenta ad reliquorum membrorum motum necessaria , ut sine ipsis fiant omninò inactuosa , asserimus (5).

VII. In eis insuper contineri fluidum nerveum , quod spiritus vitales audit , non immeritò defendimus : quum id a tota

(4) De singulis hisce partibus integri extant apud anatome peritos tractatus, et unaquæque pars suam habet particularem provinciam : ut Osteologia, quæ ossa; Neurologia, quæ nervos; Myologia , quæ musculos; Angiologia, quæ arterias, venas, aliaque vasa; ac tandem Splanchenologia, quæ reliqua humani corporis viscera considerant. Nos autem eas tantum partes considerandas suscipimus, quæ humanarum actionum sunt causæ præcipuæ, et instrumenta .

(5) Quadraginta in humano corpore numerantur nervorum paria : quorum priora decem a cerebro , et cerebello , reliqua vero a medulla spinæ dorsalis derivantur, ac per totum corpus , membra , artusque in plures ramos divisi sparguntur . Porrò singulos nervos constare veluti fasciculo tuborum cilindricorum , cum Heistero (anatom. num. 301.) tenemus.

tota antiquitate, et plerisque etiam recentioribus cum Boerhaave, et Haller admissum legamus.

VIII. Dicimus pariter a natura musculos, fasciculos nempè illos diversæ speciei fibrarum plurimos, destinatos esse ad omnes in humano corpore motus peragendos: eorum nimirum contractionis distractionisque ope (6).

IX. Venæ, atque arteriæ a corde originem habent, quæ per totum distenduntur corpus, ac in minimas corporis partes insinuantur. Porrò per has continuò, perenniterque rubicundam substantiam, quam Sanguinem vocant, circulari, experientia constat. Sangninem itaque ad omnium partium humani corporis motum inservire dicimus.

X. Perennis hujusmodi circulationis causa proxima est vis illa, motusque cordis, atque arteriarum elastica, una, et mechanica valvularum positio, alterna pulmonum sese dilatandi, contrahendique vicissitudo a respirato aere, et præssione ipsa pectoris pendens.

XI. Sanguinea illa in venis, arteriisque substantia componitur, adaugeturque ab escis, quas exedunt homines (ope nimirum digestionis), quæ prius in chylum, et postea in Sanguinem convertuntur totum irrigando corpus, nutriendoque. Quomodo autem digestio, seu ciborum solutio peragatur, quæque sit ejns causa, non abs re erit determinare. Veteres itaque olim communiter opinati sunt, eam solius ope caloris peragi posse: recenter vero Archibaldo Pitcarnio pla-

(6) Galenus de formatione fœtus sex mille fines musculorum, ad quos destinati sunt, considerat, alii autem multo plures. At nos hunc tantùm recensemus, qui et alios comprehendit, et manifestius patet.

placuit, solà in stomaco animalis, perfici triturà mechanicà, quibus non assentimur.

XII. Illa enim absolvitur tum ope moderati caloris, tum trituræ, cum denique cujusdam liquoris *gastrici*, seu spiritus acidi, atque salivalis in ventriculo residentis, qui præcipuas ad id rei obtinet partes.

XIII. Liquor iste insuper vera est famis causa, eo quod acrimonià suà, deficientibus in Ventriculo cibis, nerveam tunicam ipsiusmet Ventriculi pungit, vellicat, quadamque rodit molestia.

XIV. Humoris pariter salsi vellicatio in faucibus, Æsophago, et Ventriculo provocat sitim, seu liquorum appetentiam.

XV. Vim aliquam motricem humano inesse corpori, nullus, qui vel minimum anatomicis scientiis sit instructus, negabit.

XVI. Quam porrò in organico ipsius corporis mechanismo, textura, tenacitate, tensione, flexibilitate, complicatione, atque in fluiditate illius substantiæ, quæ corporis organa irrigat, inflat, distendit, multiplicique alia afficit ratione, consistere propugnamus.

XVII. Sensuum organa in humano corpore consideratu valdè digna censemus. Quæ porrò nec plura, nec pauciora sunt, quam quinque: nempè Visus, Auditus, Olfactus, Gustus, et Tactus.

XVIII. Quarè G. Lamii autumantis, tres alios sensus ab enumeratis distinctos dari; Famem videlicet, Sitim, et Veneream voluptatem, falsam dicimus opinionem.

XIX.

XIX. Organum visus putarunt nonnulli in humore, quem chrystallinum dicunt, esse primariò statuendum. Ast immeritò: cum desint in eo requisitæ ad visionem perficiendam conditiones:

XX. Quæ nec minus deesse videntur in illo integumento, quod choroidem vocant.

XXI. In tunica itaque reticulari præcipuè visionem fieri propugnamus, cum illa sit inter oculi partes, quæ lucis impressiones recipere, et ad cerebrum propagare queat.

XXII. Organum auditus constituunt fibræ, quæ ex molliori nervi acustici ramo deductæ, per cochleam, ejusque spiras, per canales semicirculares, aliosque Labyrinthi anfractus disperguntur.

XXIII. Olfactus organum situm esse dicimus in nerveis papillis, per membranam interiores narium anfractus vestientem dispersis (7).

XXIV. Sunt autem, quæ hujus organi proprias excitant sensationes sulphureo salinæ particulæ, quæ a corporibus avolantes perque aerem dispersæ, ad nares perveniunt.

XXV. Gustus organum consistit in papillis nerveis, quæ a quin-

(7) Papillæ sunt molles, medullares, ac nerveæ prominentiæ, seu projecturæ, sub cuticula, seu Epiderme undique dispersæ. Componuntur ex nervis subcutaneis, qui, exuentes primò suam exteriorem membranam, majorem in modum postea molles, sensibilesque efficiuntur. Majorem habent prominentiam in illis partibus, quæ specialiter ad tactum pertinent. Contrahuntur vel ad minimas impressiones, ac denuò elasticitate propria restituuntur. Oblinitæ tandem veniunt humore quodam penetrabili, ad earum mollitiem conservandam, solàque cuticulà, seu æpiderme coopertæ. Hæc papillarum explicatio a Malpighio primò inventa est, dein vero a pluribus Anglicanis Auctoribus illustrata.

a quinto nervorum cervicalium pari profectæ per linguam inæqualiter disperguntur.

XXVI. Hujus vero organi sensationes excitantur a salinis sapidi corporis particulis, quæ dictas nerveas afficiunt papillas.

XXVII. Organum denique Tactus positum est in reticulari corpore Malpighiano (8).

XXVIII. Hujus organi objectum sunt corpora omnia, quæ sensus nostros afficere valent.

De hominis Anima.

I. Anima hominis est principium illud, quo homo percipit, judicat, ratiocinatur, vult, verbo, cogitat.

II. Porrò hoc cogitationis principium veram esse substantiam, seu subjectum suarum compos operationum independentur a quocumque inhæsionis subjecto, nemo, nisi sincipitis expers, inficias ibit.

III. Hanc insuper substantiam spiritualem esse, et ab ho-

(8) Tactus communis est aliis sensibus: neque enim ulla sensatio haberi potest absque aliqua impressione; seu aliquo tactu. Hinc Tullius lib. II. de natura Deorum cap. 56. tactum, scribit, per totam corporis machinam distendi, ut in qualibet parte impulsum experiri possimus. Quid sit corpus Malpighianus patet ex adnotatione 7. ad punctum XXIII.

hominis corpore, ejusque affectionibus prorsus distinctam, atque diversam, validissimis innixi rationibus, propugnamus:

IV. Imò talem, ut ejusdem cum Angelis, cœlestibus nempè spiritibus, naturæ sit (1).

V. Quocircà Auctor libri *L'homme machine*, hominis animam *purum esse vocabulum*, *quo*, *ad illam partem corporis designandam*, *utimur*, *quæ in nobis cogitat*, *nec ab organica cerebri structura ullatenus ipsam discriminari*: innuens, turpiter errat:

VI. Quemadmodum, et Freret, qui falso conatu nititur evincere, animam hominis *nil esse aliud præter integram viscerum humani corporis compagem*, *vigoremque membrorum*:

VII. Nec denique minus impiè Auctor execrandi libri, *Systeme de la nature*, blaterat hominis animàm *ipsummet humanum esse corpus*, *prout peculiares quasdam ab eo peragi actiones observamus*.

VIII. Discrimen namque maximum hominis animam inter, et corpus ex tota antiquitate professos fuisse homines, illamque perstare posse, et vitam agere independenter a corpore persuasum habuisse, vel recens auctor, Materialistis minime invisus, testatur (2):

IX.

(1) Quod egregiè confirmat S. Augustinus inquiens: *Animæ sunt enim rationales*, *et illis superioribus* (idest Angelis) *officio quidem impares*, *sed natura pares*. Lib. 3. de libero arbitrio cap. 11. n. 32.

Et enarratione in Psalm. 145. num. 4. sic scribit: *Res spiritalis est*, *res incorporea est*, *vicina est substantiæ Dei*.

(2) De l'ame on voit que les hommes en on fait de bonne heure une substance distincte du Corps qu'elle animet, & capable d' exister par elle-même.

De l' ame & son immortalitatè (par Mirabaud) A Londres 1778. pag. 13.

IX. Nobis autem, præter hanc antiquitatis vocem, cogitatio potis est ratio, ac præcipuum argumentum ad hujusmodi discrimen dignoscendum (3).

X. Cogitandi itaque vim adeo hominis animæ propriam esse propugnamus, ut materiei nulla ratione convenire queat.

XI. Ex hac porrò mirabili cogitandi virtute metaphysicam de animæ spiritualitate gloriamur habere certitudinem; decipitur idcircò materialistarum fautor Francissus L . . . . inquiens (Medit. Filos.) *ne abbiamo fisica certezza, maggiore nò*.

XII. Pugnantia quoque docent Hobbius, Tollandus, Helvetius materiei cogitationem competere garrientes;

XIII. Quorum doctrinam ut magis confirment Lokius, Woltairius, aliique ad divinam recursum habent infinitam virtutem, atque potentiam; sed ita *somniat gens ratione carens, et mentem pasta chimeris*:

XIV. Semel enim ac perspectum habemus, quascumque materiei operationes unico motu contineri; nec Deus ipse potest efficere, ut eidem materiei cogitatio competat.

XV. Eximant eapropter scrupulum omnem Materialistæ hujusmodi, qui alias humana, divinaquæ omnia susque deque vertentes, hìc veneno armati, simulato agitantur zelo,

ne

(3) Præclare hìc ad rem nostram Cartesius: *omne* inquit, *quod potest cogitare est mens* (idest Anima) . . . *sed cum mens, et corpus realiter distinguantur, nullum corpus est mens: ergo nullum corpus potest cogitare;* Resp. ad 2. obj. §. Præterea &c.

ne Divinam limitibus circumscribant potentiam: non enim Divinæ potentiæ ea objectum esse possunt, quæ intrinsecam contradictionem involvunt.

XVI. Hominis anima non est quatuor elementorum harmonia, ut Dicœarchus, sensuum coexcitamentum, ut Asclepiades, levium atomorum compositum, ut Democritus, aut quidvis ejusmodi, ut alii somniarunt.

XVII. In ipsa siquidem nullum corruptionis, vel dissolutionis principium extat; quemadmodum in materia:

XVIII. Cum enim sit spiritualis substantia, a provido naturæ Auctore Deo immediatè per creationem fieri, perspicum est.

XIX. Cumque creatio nullam præexistentem materiam supponat; ex nihilo sui, et subjecti ab ipso Deo animam educi, ratio ad evidentiam usque ostendit (4).

XX. Quocirca dicimus, in tanti momenti doctrina, admodum errasse Gregorium Ariminensem, Joannem Bassolium, et ex parte etiam Gabrielem Biel contrarium docentes:

XXI. Sicut et perditissimos homines Voltarium, et Jo. Jacobum Rousseau, qui ut substantiam omnem æternam esse inferrent, Deumque, animamque hominis è medio tollerent, dubitare adnisi sunt, num aliqua substantia ex nihilo sui, et subjecti creari possit (5).

XXII.

(4) Idipsum docet S. Augustinus inquiens: *Ita quippe Anima vel de flatu facta, vil Dei flatus factus est ipsa, ut non de ipso, sed ab ipso de nihilo creata sit*: Lib. 1. de Anima, ejusque origine cap. 4. num. 4.

(5) Hi doctrinam hanc commenti sunt, innixi principio: *ex nihilo nihil, et in nihilum nil redigi posse*.

XXII. Plato, Averroes, Thomasius, aliique, qui *Mundi animam esse animarum omnium fontem*, seu cunctos informare homines, opinati sunt, pugnantia docent:

XXIII. Quemadmodum, et Origenistæ, Tertullianus, aliique, animam ex parentibus in filios per traducem propagari, arbitrantes.

XXIV. Stoici Manichæi, Priscillianistæ, ac tandem Benedictus Spinoza, Animam ipsum Deum, vel divinæ substantiæ particulam, seu modificationem esse docuerunt. Sed o impietas maxima!

XXV. Spiritualis, et indefectibilis animæ humanæ natura hanc sibi vindicat proprietatem, ut sit intrinsecè immortalis.

XXVI. Non inde tamen quis inferat eamdem extrinsecè quoque propria ex natura immortalem fore. Est quippè creata; ideoque a Conditore suo, ut sit, et conservetur, pendet.

XXVII. Scimus nihilominus, naturali ratione duce, Dei Conditoris Optimi, et Sapientissimi voluntatem esse, hominis animam in æternum conservandi.

XXVIII. Quarè animæ immortalitas non est Legislatorum, ad populos in officio coercendos inventum, aut Sacerdotum terriculamentum, ut tota Incredulorum, ac Libertinorum cohors ubique blaterat.

XXIX. Nec absque temeritatis nota dicet quispiam, eamdem animæ immortalitatem solo fidei lumine innotescere: quum falsum omninò sit illud Incredulorum dictum *secundum philosophiam mens humana mortalis dicenda est*.

XXX. Hominis animæ existentia ab ejus non distinguitur vita: hæc in actione sita est: actio Animæ est cogitatio: quamdiu ergo existit anima perenniter cogitat (6).

XXXI. Nec ei unquam desunt cogitationis objecta: cumque in percipiendis iisdem sit causa necessaria, non sine inscitiæ nota eidem cogitandi perennitas denegari poterit (7).

XXXII. Eapropter ferendus nobis non est error Materialistarum, Freretii præsertim, contendentium, quod hominis anima, absque corpore, corporeisque sensibus, nec perciperet, nec vellet quidquam; sed quodam veluti sopore teneretur:

XXXIII. Distinguendæ enim sunt operationes hominis ab operationibus animæ propriis. Illas quidem nequit anima seorsim a corpore exercere: has tamen, quæ naturam ejus se-

(6) Hæc est quoque S. Augustini doctrina, qui ita scribit: *Est autem animus vita quædam, unde omne, quod animatum est, vivere, omne autem inanime, quod animari potest, mortuum, id est vita privatum intelligitur . . . Nam si carere poterit vita* (anima) *non animus, sed animatum aliquid est*. Lib. de Imm. Animæ cap. 9. n. 16. Eadem etiam doctrina esse debet D. Thomæ, qui negat intellectum agentem *aliquando in actu, aliquando non in actu esse posse* (Sum. Theol. p. p. q. 79. art. 2.) Alibi vero (In 3. de Anima textu 14.) dissertè scribit, *intellectum agentem esse substantiam actu ens;* nisi dicere quis velit, ipsum non consentaneè ad sua principia ratiocinari; quod nefas est.

(7) S. Augustinus docet, Animam sibimetipsi posse esse objectum suarum operationum, et quidem tale, quo *intimius non possit excogitari: Seipsam*, inquit idem S. Doctor, *primitus ingrata miretur* (MSS. novem, seipsam primitus mirata miretur), *seipsam paululum, si potest adtollat a corpore, et ab eis rebus, quas solet sentire per corpus, et videat ipsa quid sit, qua utitur corpore . . . . Intendat hac anima rationalis, et sensus corporis, non sensibus corporis, sed ipsa mente atque ratione consideret.*

sequuntur, quæque purè spirituales cum sint, ab essentiali sibi propria agendi virtute profluunt, absque corpore peragit, imò liberius (8).

XXXIV. Porrò animæ operationes, quæ cogitationis vocabulo a Philosophis exprimuntur, pro reali animæ essentia constitui nequeunt.

XXXV. Hinc a Cartesii sententia recedentes Animæ realem essentiam imperviam prorsus esse tuemur.

XXXVI Quandonam primò hominis animæ existentiam recipiunt? Pythagoras, Plato, aliique docuerunt, easdem fuisse in Astris, seu in Mundo intelligibili collocatas; dein verò in corpora velut in carceres, ad luenda patrata in astris crimina, fuisse detrusas. Sed apagè commenta.

XXXVII. Wolfius, ejusque sectatores innuentes, animas omnes temporis initio fuisse conditas, propriisque inclusas organicis corpusculis in lumbis Adæ, vel ovario Hevæ delitescentibus: nec isti rectè sentiunt:

XXXVIII. Illæ siquidem creantur successivè, corporibusque infunduntur, cum hæc ad sufficientem pervenerint organizationem (9).

XXXIX.

(8) Hominis operationes jure, meritoque *humanas* dixit P. Joseph M. Costa ad distinctionem earum, quæ propriæ sunt animæ (de Religione adversus Incredulos lib. 1. de Immort. Animæ Concl. 2.) Cui etiam suffragari videtur S. Augustini doctrina, cum docet *Spiritus* (animas intellige) *sine corporibus carnali cogitatione* non posse cogitare, quasi diceret humanas non valere operationes exercere. Lib. de Trinitate cap. 2. n. 3.

(9) Hac de re inquit S. Hieronymus: *Animam figurato corpore statim creari, et immitti.* Apol. 2. adv. Ruffin.

XXXIX. En itaque ex anima et corpore compositus homo, in cujus omnibus individuis collectivè sumptis non est una numero anima, ut Peripatetici Arabes, ac præsertim Averroes opinati sunt:

XL. Neque in quolibet hominis individuo aut simul, ut Galenus; aut successivè, ut alii docuere, plures reperiuntur animæ, sed in singulis hominibus una est, eaque rationalis;

XLI. Cujus præcipua Sedes collocari non debet, vel in toto capite, ut docuit Plato cum Democrito: Vel circa caput, ut Pythagoras; aut in ventriculo cerebri, ut Herophilus: aut in glandula pineali, ut Cartesius; neque in arterioso cordis ventriculo, ut Diogenes; aut in sanguinis concretione, ut Empedocles aliique somniarunt. Erit ne ergo anima propria entitate, per totum corpus diffusa, ut Peripateticis placuit? Minimè. Sed in ea tantum residet cerebri parte, ex qua nervi omnes originem ducunt.

XLII. Veram nihil ominus unionem, verumque animam inter, et corpus dari commercium, unde profluant operationes, quas humanas diximus (prop. XXXIII), experientiâ, et ratione constat.

XLIII. Ad commercium istud explicandum tria excogitarunt Systemata Philosophi: Causarum occasionalium scilicet, quod utpote incertum, internoque conscientiæ testimonio contrarium rejicimus (10).

XLIV.

(10) Auctorem fuisse hujus Systematis Cartesium, omnes ferme Philosophi docent. Ast nos ipsiusmet Cartesii verbis innixi secus arbitra-

XLIV. Tum harmoniæ præstabilitæ; quod itidem conscientiæ testimonio, certis, atque inconcussis principiis, factis, ac experimentis opponi, eoque Commercium explicari neutiquam posse, tuemur:

XLV. Eo vel maximè, quia ipso præstructo tollitur humana libertas quoad motus corporeos, aliaque innumera absurda inde sequuntur:

XLVI. Demùm influxus physici, quod utique systema (dummodo, Aristotelico probè expurgetur cœno) ceteris præferendum esse videtur:

XXVII. In hoc explicatur Commercium, quatenus anima voluntate sua, pro lubitu, vim corporis motricem (prop. XV; et XVI.) determinat, Corpus vero Animæ præbet occasionem, ut vim sentiendi necessariò exerat: tametsi modus, quo hæc fiant, ignoretur (11).

XLVIII. Considerandæ nunc sunt facultates Animæ, intellectus videlicet, atque voluntas. Ad intellectum pertinent ideæ, seu modificationes, et est in homine potentia necessaria. Voluntas autem libera est libertate indifferentiæ circa bona, et mala finita.

XLIX. Tametsì nec bonum sub ratione boni respuere, nec malum, quà malum amplecti valeat.

L. Eidem libertati neque astrorum influxus, si qui tamen est, neque Divina Prescientia quidpiam detrahit;

LI.

tramus. Legatur Epistola, quam scribit is ad Henricum Morum, et altera ad Elisabetam Principem Palatinam. Tom. 4.

(11) *Modus*, inquit, S. *Augustinus, quo corporibus adhærent spiritus, et animalia fiunt, omninò mirus est, nec comprehendi ab homine potest.* Lib. 21. de Civitate Dei cap. 10. num. 1.

LI. Sicuti nec ratio sufficiens, quà semper ducitur, quæque in agentibus liberis non semper objectiva, sed quandoqne etiam subjectiva est.

LII. Quid porrò est, quod in suis volitionibus verè liberis, ultimò determinat voluntatem? Non judicium *practicum*, ut vocant, intellectus; neque bonum, vel malum finitum repræsentatum; sed ipsa est voluntas, quæ proprià vi, et energià sese juxta boni, vel mali repræsentati rationem sibi propriam ultimò determinat.

DE

PROOEMIUM.

QUI superioribus annis de homine, deque duabus substantiis, quibus ipse constat, disseruimus, earumque naturas pluribus propositionibus determinavimus, ii nunc meritò de humanis actionibus disserere, earumque naturam perscrutari adgredimur; ut indè hominem ad illam, et hujus temporaneae, et alterius aeternae vitae veram felicita-

tem

tem facilius perducamus, ad quam unu-
squisque se naturà suà comparatum, et determinatum cognoscit, quamque non-nisi rectà suarum operationum institutionè sibi comparare potest. Sed quoniam quaecumque in homine sunt actiones, eae dumtaxat vel physicè, vel moraliter considerandae veniunt; hinc hoc duplici humanarum actionum statuto genere, pysico scilicet, et morali, primum nobis agendum est.

DE HUMANÆ NATURÆ

PHYSICIS ACTIONIBUS.

I. ACtio physica nil aliud est nisi activæ potentiæ exercitum. Undè quandiu humanæ naturæ potentiae activæ exercentur, tamdiu eas, sive in Anima, sive in Corpore inspectas physicè agere adfirmamus. Sunt autem duæ in hominis Anima activæ potentiæ, nempè Intellectus, et Voluntas;

II. Atque utriusque potentiæ operationes sunt actiones in Anima immanentes, non verò transeuntes.

III. Actiones autem hujusmodi quadruplici sub aspectu a Philosophis communiter considerantur; nempè alia Simplex Perceptio, alia Judicium, alia Ratiocinatio, denique Methodus alia dicitur. Nostrà autem sententià ad duas speciè diversas classes contrahi jure optimo possunt; ad Simplicem videlicet Perceptionem, et ad Judicium, quod Ratio-

tiocinium, et Methodum, si propriè loqui velimus, includit.

IV. Methodus igitur non est mentis actio a ceteris reapsè distincta, ut nonnullis placuit; benè verò ipsum Judicium, quò veritas aliqua hoc potius, quàm alio modo inquirenda, aut aliis exponenda suscipitur.

V. Simplex Perceptio est nuda contemplatio rei, quæ menti obversatur, quin de illa aliquid adfirmet, aut neget. Actio tamen Simplicis Perceptionis confundenda non est cum illa, quae ideam audit.

VI. Est enim idea actionis ejusdem modificatio, quæ quamvis verum, perfectumque judicium non contineat, aliquam nihilominus judicii speciem præseferre videtur. Et licèt ejusmodi modificationem efformari quodammodo a mente concedamus ad instar imaginis dati objecti, vera tamen, proprièque dicta imago dici neutiquam potest.

VII. Quarè ideam distingui formaliter a mentis perceptione, non autem ab ipsius modificatione sustinemus.

VIII. Diversitatem autem idearum pendere a diversitate objectorum, quæ ab ideis, modo suo, repræsentantur, nemo inficias ibit.

IX. Hinc corruit eorum opinio, qui suas ideas rerum expressas esse species putant.

X. Unum namque mentibus humanis inesse intellectum, eumque activum, et suà activitatè producere sibi in dies diversas ideas ad præsentiam diversorum motuum, qui fluidi nervei ope causantur in communi sensorio, seipsum videlicet modificando, nemo non videt.

XI.

XI. Magna enim hujus fluidi nervei (quod etiam spiritus animales, vel vitales audit) est copia, quae modo mirabili, atque incredibili celeritate excurrit per nervos, et acceptam impressionem ad commune sensorium defert, indèque pro ratione vividioris, et debilioris impressionis, vividiores, debilioresque fiunt ab intellectu suae perennis actionis modificationes, hoc est ideæ; hæque clariores, aut obscuriores:

XII. Quas suis respectivis objectis semper esse conformes dicimus; ideoque semper veras: non tamen formaliter. Veritas namque formalis includit necessariò convenientiam integram, aut dissidium totale subjectum inter, et attributum; ideæ autem cum propriè non adfirment, aut negent de conceptis objectis, nullam talem exprimunt convenientiam, nullumque dissidium: igitur non sunt verae formaliter.

XIII. Itaque ideis inesse statuimus repræsentationis veritatem, quam Peripatetici *transcendentalem*, seu *in essendo* barbarè dixere.

XIV. Objecta enim, quæ repræsentant ideæ, ab his immediatè etiam includuntur; quatenus nimirum intellectus ea cognoscit. Hinc ideas immediatè ad objecta ipsa terminare adserimus:

XV. Quocircà evanescit opinio Scholasticorum adserentium, cognitiones non terminare ad objectum immediatè cognitum, sed ad illius quoddam simulacrum, quod in phantasia efformatur, quodque *idolum materiale*, *idolum phantasticum* denominavere:

XVI.

XVI. Quemadmodum et eorum , qui *verbum mentis* , et *conceptum objectivum* pro immediato cognitionis objecto statuere:

XVII. Porro cum intellectus suà vi propria actiones sese modificando producat (ex propo. x. ; et xi.) quumque ideæ sint earumdem intellectus actionum modificationes (ex propo. vi.) suà sponte fluit , eas omnes esse de novo in eodem intellectu.

XVIII. Quarè idea , quæ **Deum** repræsentat non est innata

XIX. Sicuti nec illæ , quæ prima principia , aut axiomata sive moralia , sive speculativa exhibent:

XX. Tum etiam corruit opinio Malebranchii autumantis , mentes humanas eatenus modificari , seu ideas habere , quatenus quæcumque cognoscunt in Deo vident:

XXI. Tandem Occasionalistarum rejicimus opinionem quorum judicio ideas omnes in humanis mentibus Deus per se , et immediatè producit.

XXII. Itaque ; sic , in nostro systemate , explicatis ideis , dicimus eas esse judicii materiem . Nolumus tamen judicium constare ex pluribus , sed esse simplicem mentis actum , quò relationem convenientiæ , vel discrepantiæ inter duas , aut plures ideas deprehendimus , easdemque vel per adfirmationem conjungimus , vel per negationem separamus .

XXIII. Hinc cum adfirmatio , et negatio ad intellectum pertineant , dicimus , judicium esse actum intellectus , non verò voluntatis .

XXIV.

XXIV. Mentis judicia, si verbis exprimantur, propositiones dicuntur; et quemadmodum illa ratione objecti, ità et istae ratione subjecti diversum valorem, variamque habent extensionem.

XXV. Quadruplex autem propositionum præcipuum genus agnoscimus; propositio videlicet vel est Universalis, vel Indefinita, vel Singularis, vel Particularis. Propositionum porro universalitatem aliam dicimus esse metaphysicam, quæ nullam patitur exceptionem, aliam moralem, quæ etsì aliquam possit exceptionem admittere, plerumque tamen vera est.

XXVI. In determinanda autem propositionum, præsertim indefinitarum (quarum est objectum indeterminatum) quantitate sæpe homines errant. Ut igitur errori aditus præcludatur, propositiones indefinitas dicimus in materia necessaria, et impossibili æquivalere universali: in materia vero contingenti distinguendas esse propositiones indefinitas doctrinales ab historicis; et illas *universalitate morali* semper esse universales, has verò modo particulares, modo singulares adfirmamus.

XXVII. Singulis præterea propositionibus sua inest veritas, vel falsitas. Hinc defendimus unam ex duabus propositionibus singularibus, sibi contradicentibus, de futuro eventu contingente absoluto libero, in se esse determinatè veram, alteram verò determinatè falsam.

XXVIII. Itaque licet unaquæque propositio suum determinatum habere debeat objectum, ut verificetur quod enunciat; omne tamen propositionum, quæ aliquid impossibile

enun-

enunciant eliminamus objectum, quæstionemque omnem de *ente rationis* ut inutilem improbamus.

XXIX. Quid igitur sentiendum est de objecto propositionum de futuro absoluto libero? Dicimus primò illud semper habere in se formalem propriæ existentiæ rationem, hoc est determinationem ad existendum: quam in non existentia sui pro nunc, et ejusdem existentia pro postea constituimus. Quod et formale quidem est illarum propositionum verificativum, et intrinsecam constituit objecti existentiæ futuræ rationem: quæ a Scholis dicitur *futuritio formalis*, quæque confundenda sanè non est cum illa, quam *causalem* dixere, quamque objecto futuro extrinsecam esse adfirmamus.

XXX. Sunt judicia extrinseca, seu propositiones ratiocinii materies: igitur ratiocinium modo tractandum adgredimur. Quod cum sit quædam judicii species (ex prop. 111.) rectè *actio mentis ignotum ex noto inferens dicitur*; aut cum Tullio = *Ratio, quæ ex rebus percepit ad id, quod non percipiebatur adducit*. Atque duplici sub aspectu considerari potest, nempè metaphysicè, cum intellectus ab una ad aliam veritatem per illationem progreditur; et physicè, cum idem intellectus conclusionis judicium finit, peragit ' perficit.

XXXI. Quocircà ratiocinium metaphysicè inspectum pluribus realiter inter se distinctis veritatibus contineri: physicè autem consideratum, in solo conclusionis judicio consistere, sustinemus.

XXXII. Ratiocinium ratione materiæ dividitur in demonstrativum, probabile, et sophisticum, quod syllogistica

cæ artis ope maximè elicitur : quam artem assequendæ veritatis omnium utiliorem esse dicimus . Verum secundum, et tertium non est cum primo comparandum, nec secundum cum tertio confundendum.

XXXIII. Demonstrativum enim ratiocinium syllogismi auxilio elicitum parit in mente scientiam : constat quippe hujusmodi syllogismus præmissis certis.

XXXIV. Probabilis verò syllogismus, probabile continens ratiocinium, in mente opinionem gignit ; cum una, vel utraque præmissarum probabili semper ipse contineatur.

XXXV. Neutiquam tamen syllogismus simpliciter probabilis dicendus est sophisticus: hic enim vero, cum semper propositionibus, seu judiciis falsis constet, nonnisi errorem continere potest, contra ac ille.

XXXVI. Hinc errant Malebranchius, et Huetius syllogismum probabilem cum sophistico confundentes.

XXXVII. Quemadmodum et Michael Fardella, qui apertè statuit, *syllogismum probabilem esse sophisticum, etiamsi insignis, et maxima probabilitas habeatur* .

XXXVIII. Dum enim hæc ita docent laudati Philosophi, ceteroquin doctissimi, Sceptismum promovere videntur. Ad quem convellendum duos statuimus argumentandi modos, duasque vias esse agnoscimus, quibus insistendum est in acquirendis cognitionibus, demonstrationem videlicet, et probabilitatem: quam varios habere gradus (quibus fides humana innititur) per quos deveniri possit ad certitudinem, nemo nisi Scepticus inficiabitur.

XXXIX. Eam autem dicimus breviorem, clarioremque de-

demonstrationem, quæ rectè adhibito syllogismo perficitur, ut frustrà proindè adversus syllogisticam artem obstrepere censendi sint Lokius, et Soria.

XL. Confert enim plurimum syllogismus ad veritatem ob oculos ponendam, quum in eo, admissa præmissarum veritate, non possit intellectus veritati conclusionis refragari.

XLI. Eam tamen veram, propriamque demonstrationem esse inferimus, quæ in concatenatione consistit syllogismorum, quorum præmissæ nonnisi definitionibus, indubitatis experientiis, axiomatibus, et jam antea discussis propositionibus continentur.

XLII. Effrænorum igitur Scepticorum demonstratio nec recta est, nec in præsenti rerum ordine possibilis. Quinimò eam esse rectæ rationi contrariam, pessum dare omnem certitudinem, veramque evertere Religionem propugnamus.

XLIII. Non enim humanæ mentis brevitas, rerumque agnoscendarum difficultas, quibus Scepticorum tota innititur deliratio, motivum est sufficiens asserendi, de omnibus esse dubitandum: hoc quippè demonstrandi genus idem peccat peccatum, ac illud Scholarum, *a dicto secundum quid, ad dictum simpliciter*.

XLIV. Quarè licèt humana ratio suos sibi a natura præstitutos limites habeat, extra quos prosiliens, nonnisi in tenebras offendat; plura tamen certa, tum per simplicem intuitionem, quum per demonstrationem sibi comparare potest: ut nullum proindè dubium habere quis possit, quin in humanæ cognitionis linea aliqua certitudo adstruenda sit:

XLV.

XLV. Secus enim actum est de tota hominum sorte : quum quæ divinitus nobis revelata sunt, rationis lumine agnoscamus : quæque frusttà nonnulli Scepticorum fautores cum Huetio, ab universali eximunt dubitatione, si rationis nostræ lumen sit ità infirmum, ut nullam certam cognitionem parere possit.

XLVI. Ut enim credamus veritatem rei divinitus revelatæ, oportet prius nos certos esse, tum de existentia revelationis, tum de auctoritate Dei revelantis ; si enim de alterutra dubitare liceret, non posset huic dubitationi superstrui certa fides rei revelatæ ; atqui talis certitudo obtineri debet per lumen rationis: siquidem illa prærequiritur ad quemcumque actum fidei : ante fidem autem non affulget nobis aliud lumen, nisi lumen rationis : si igitur lumen rationis nostræ ità imbecille esset, ut nihil certi per illud cognosci possit, jam et ipsa certitudo fidei tolleretur.

XLVII. Quilibet tamen Philosophus in suis comparandis cognitionibus moderatum, et methodicum examem prius instituere debet, indeque rerum naturalium seriem, causas, nexum, ordinem, juxta vim, suique captum determinare.

XLVIII. In sola autem hac determinatione humani intellectus certitudinem consistere dicimus : eamque diversam, majorem, aut minorem esse, juxta diversam objectorum perceptionem, intensioremqne determinationem, ultrò adserimus:

XLIX. Quæ certitudo eidem intellectui subjectiva quidem esse debet, quatenus est ipsius actio ; (ex prop. 11.) non vero objectiva, ut nonnullis placet.

L. Aſt nequit intellectus hanc ſibi certitudinem comparare, niſi aliquo infallibili donetur medio, quod communiter criterium dicitur; cujus ope verum a falſo diſcernat, cognitionum confuſionem vitet, et claritatem, cujus eſt, capax, acquirat.

LI. Porrò Criterium hoc, ſeu hanc adeptæ veritasis, et certitudinis teſſeram in evidentia, ſeu ſumma perſpicuitate ſitum eſſe ducimus; quæ et pacatæ conſcientiæ teſtimonio, et ſenſu optimorum communi firmetur.

LII. Triplicem hanc facimus evidentiam. Quæ in rebus obtinet intelligibilibus eam metaphyſicam, ſeu mathematicam vocamus, quæ ſanè in tali poſita eſt modificationum, ſeu idearum claritate, ut ineluctabili vi mentem ad aſſenſum rapiat.

LIII. Neque verò huic evidentiæ quidquam detrahunt demonſtrationes, quæ ex propoſitionibus Euclidis xxxv., et xxxvi. in eam communiter congeruntur; aut ea, quæ ex propoſitione xvi. ejuſdem Euclidis Lib. iii. efformari poſſent argumenta, quæ nec a Peletario, nec a Clavio rectè ſunt explicata.

LIV. Omnes autem veritates rectè, evidentérque ex principiis deductas per ratiocinationem, metaphyſica certitudine gaudere propugnamus;

LV. Quemadmodum et illas, quas intimi ſenſus teſtimonio perſpectas habemus. Qui cum ſit interna quædam motio, ſeu perſuaſio reminiſcentiam ſemper includens, quà Animus ſibimet ſuarum affectionum, operationumque conſcius eſt, dicimus, illum tum præſentes, cum præteritas re-

spicere affectiones , et operationes , proindeque veritates ; et immediatè quidem præsentes , mediatè verò præteritas.

LVI. Physicam dicimus evidentiam , cujus ope de rebus sensibilibus certam adipiscimur cognitionem. Ea autem oritur ex vivida , constanti , et uniformi sensuum renunciatione , quæ ubi adsit , sensus minimè dicendi sunt fallaces.

LVII. Multa , circa hoc rerum genus , sensuum judicia , seu renunciationes plures simul ab usu , et experientia proveniunt: plures etiam , quæ sensuum renunciationes censentur vel a solo usu , vel ab experientia originem trahunt , veluti , quæ visu ferimus circa corporum distantiam , figuram , et magnitudinem.

LVIII. Vocamus denique moralem , seu historicam evidentiam illam , quam de facti alicujus existentia habemus ; quæ ex constanti quidem , et universali hominum consensu , de facto illo testantium , enascitur. Quod si factum aliquod nec constanter , nec universaliter testatum habemus , pro majori , vel minori testium numero , et gravitate factum ipsum , intra probabilitatis historicæ limites , majorem , minoremve merebitur fidem.

LIX. Hæc autem moralis certitudo cum verè summa est , et plena , ponderis eam ejusdem esse adserimus ac physicam , et mathematicam , seu geometricam. Nam omnis hominum status , societas , tranquillitas , bonum , vita denique ipsa hàc nititur certitudine , cujus fundamentis convulsis , aut nutantibus , actum foret de humano genere , actum etiam de scientia , et ceteris quibuscumque.

 LX.

KNJIŽNICA
Franjevačkog Samostana
— SUMARTIN —
Br.____

LX. Quapropter delirat Volterius in hanc moralem certitudinem plenam, et summam impetum faciens:

LXI. Sicuti et D. Craig geometricis computationibus involutus adserens, eam decrescere in ratione inversa distantiarum ab origine facti: non desunt quippè paradoxa tum *Circini*, tum æquationum solemnia.

LXII. Non omnia aut metaphysicè, aut physicè, aut moraliter certò nobis innotescunt; sed et multa per Analogiam cognoscimus. Hinc dicimus, argumentum ab analogia desumptum aliquando mereri assensum moraliter certum, aliquando verò probabilitatis non excedere gradus. Atque eo major, vel minor est probabilitas, quo majoris, aut minoris ponderis tum nostræ, tum aliorum sunt observationes.

LXIII. Ea autem, quæ probabiliter nobis innotescunt, licèt in hypotesi sunt absolute fallibilia, non omnem tamen assensum excludunt. Quarè meritò inferimus, assensum motivo absolutè fallibili innixum non esse imprudentem.

DE MORALIBUS

HUMANÆ NATURÆ ACTIONIBUS.

I. MOralis humanæ naturæ actio illud est activæ facultatis exercitium, quod prælucente intellectu, et libere determinante voluntate objectum particulare respicit.

II. Esse autem exercitium hoc modificationem quamdam illius exercitii physici, de quo prop. II. par. I.; et insuper ea inter se formaliter distingui sustinemus: *quatenus nempe a libera potentia promanat, et diversum hoc audit connotatum.*

III. Cum enim humana natura in virium Animæ, Corporique divinitus impressarum consistat complexu, unde actionum naturalium quidam exurgit infallibilis ordo; cumque *naturalium causa sit Deus*, non est cur quisquam refragetur, tam morales actiones esse naturalium liberas modificationes, quam eas ex eadem natura de novo oriri.

IV. Nova autem hæc, quæ fit actionum modificatio, aliquam semper humanæ naturæ, seu illarum virium complexui affert mutationem, cujus ope aut complexus ille, vel si mavis natura, perficitur, aut imperfectior redditur.

V. Quarè, quæ modificationes perficiunt naturalem actionum statum, eas dicimus eidem esse consentaneas, indeque bonas; quæ verò illum imperfectiorem reddunt, eas disconvenientes, et inde malas esse pronunciamus.

VI. Cum autem nulla ex ejusmodi modificationibus, quæ humanæ naturæ aliquam semper mutationem adferunt (ex prop. III. et IV.) fingi valeat, quæ actionibus naturalibus inducta, easdem non perficiat, aut imperfectiores reddat; nullam idcircò actionem moralem simul esse, et in individuo indifferentem adfirmamus.

VII. Omnes porrò, et singulæ morales hominum actiones in recta ratione, quæ Summæ Rationis quædam est participatio fundamentum habent. Ipsa verò ratio in hominum natura inest, sine qua ne concipi quidem ea potest.

VIII. Cum enim homines libertate donentur; cumque ad sibi debitum, et proportionatum finem tendant, patet ipsis necessariam esse debere rectam quamdam, certamque normam, ad quam morales, seu liberas suas actiones componant, ne falsa boni specie decepti, dum proprium insequuntur finem, ab illò longissimè recedant.

IX. Non est ergò dubitandum, quin providentissimus naturæ Auctor Deus eam normam hominibus ipsis concesserit. Hinc cum norma hæc ab hominis natura petita (prop.

VII.)

VII.) jus naturæ vocetur, jam planè consequitur jus ipsum naturæ existere.

X. Hoc autem naturæ jus a Deo hominibus concessum legis proprie dictæ vim habere, et ab æterna lege, quam existere propugnamus, oriri, nemo inficias ibit.

XI. Numque cum lex æterna sit Dei Voluntas ordinem naturalem conservari jubens, ac perturbari vetans; cumque ordine, et præcepto positis, ponatur regula, cujus auxilio ipse ordo conservetur, et non perturbetur, et illis ablatis, hæc etiam auferatur, non est cur quisquam neget, hanc ab illa originem sumpsisse.

XII. Est itaque lex naturalis omnibus hominibus communis.

XIII. Est insuper apud omnes homines eadem.

XIV. Estque omninò immutabilis.

XV. Quarè hanc naturæ legem veram inducere obligationem, cujus vi homo tenetur eidem legi suas actiones conformare, ex eo patet, quod nequeat ipse contra illam operari, quin se malè egisse, hoc est difformiter propriæ naturæ (prop. V.) ex recta ratione percipiat, atque intelligat, se a proprio fine aberrasse: duo hæc enim ad veram obligationem inducendam et necessariò requiruntur, et simul sufficiunt.

XVI. Hanc autem veram, et propriè dictam legis naturalis obligationem immediatè repetendam esse existimamus ab actionis convenientia cum recta ratione, seu cum propriis rectæ rationis dictatis, quæ legem ipsam naturæ constituunt (prop. VII. et IX.); mediatè verò ab ejus humanæ naturæ Auctore Deo.

XVII. Hinc reluctamur Puffendorfio, ejusque commentatori Barbeyracio, qui omnem juris naturæ obligationem ex una voluntate jubentis, et vetantis Dei immediatè derivant; non inficiemur tamen ipsam Dei Voluntatem arctius efficere duplex illud, quod statuimus obligationis vinculum, quoties adjungatur.

XVIII. Nedum verò propriè dictam parit jus naturæ obligationem, sed suà etiam non destituitur naturali, et intrinseca sanctione, quum actiones illæ, quæ sunt ipsi juri conformes, sint etiam intrinsecè delectabiles, et utiles, injucundæ verò, et noxiæ, quæ ab eo dissentiunt; hæc tamen sanctio hujusmodi non est, ut valeat homines ad juris naturæ observantiam sufficienter, ut oportet, allicere, et excitare.

XIX. Hinc laudis cupiditas, timor infamiæ, corporis temperies, et id genus alia, quæ Bælius colligit, sufficientem sanctionem constituere non possunt, nec proinde homines ad juris naturæ observantiam sufficienter impellere.

XX. Externa igitur, et positiva sanctione indiget jus naturæ, quà omnes, et singuli homines ad ejus observantiam satis aptè impellantur, quà nimirum facilè noscant, et absque ulla hæsitatione, sibi longè utilius esse, jus ipsum servare, quàm illud infringere, ut, quum pravis animi cupiditatibus agitantur iis possint obsistere.

XXI. Ad hoc autem plurimum conferre possunt leges humanæ positivæ, quas necessarias esse dicimus, ad vivendum secundum rectam rationem, seu jus hoc naturæ:

XXII. Quæ, ut rationem legis habeant, vel in hoc ju-

re

re naturæ, vel in positiva Divina lege fundentur est opus:

XXIII. Neutiquam tamen hæ humanæ leges perfectam juris naturæ sanctionem conficere valent.

XXIV. Quocircà dicimus, extrinsecam juris naturæ sanctionem veram, et sufficientem in altera, quæ superest, vita exequendam esse, eamque propterea in futura, post corporis mortem, retributione unicè constituenda.

XXV. Quarè, exclusa idea Dei Remuneratoris, aut Vindicis, alteriusque vitæ, nulla fingi potest vera, et sufficiens juris naturæ sanctio, atque proinde, licet homines sentire possent, se ad juris naturæ observantiam teneri etiam absque Dei cognitione, et spe futuri præmii; utraque tamen necessaria est, ut eorum voluntas alliciatur ad honestatem.

XXVI. Jam verò honestas omnis desumenda est ab illa actionum cum hoc jure conformitate, ut inde, quod huic juri conforme, bonum, quod difforme, malum jurè dicamus.

XXVII. Malum idcircò formaliter acceptum in negativo constituimus; bonum verò in positivo.

XXVIII. Bonitatem igitur, et malitiam esse humanæ naturæ actionum moralium qualitates, et illam quidem positivam, hanc verò negativam esse inferimus.

XXIX. Ejusmodi autem qualitates dicuntur communiter *moralitates*, quæ nonnisi iis inesse possunt humanæ naturæ actionibus, quæ liberæ sunt, quæque ad objecta particularia tendunt, eaque respiciunt, unde bonum, malumve particulare, et specificum oritur.

XXX. Quarè propriè exprimi easdem actionum *morali-*

tates posse tantum propositionum particularium ope, quæ scilicet sunt de bono, et malo particulari, aut specifico; minimè verò propositionibus generalibus, vel indefinitis, quæ nimirum sint de bono, et malo in genere, constanter asserimus.

XXXI. Quemadmodum enim propositiones indefinitæ objecta, ideoque bona, aut mala in genere significare, et exprimere quidem possunt, non tamen in specie (ex prop. XXVI. primæ partis); ita neque ullam moralitatem propriè innuere valent, contra ac nonnulli falsò sibi persuasere.

*XXX*II. Vera igitur principia moralia, seu regulæ morum esse nequeunt, nisi propositiones, quæ determinant bonum in specie sequendum, malum in specie fugiendum, quibusque specificè distinguatur bonum sequendum a non sequendo, malumque fugiendum a non fugiendo.

*XXX*III. Quum enim bonum in genere sit id, quod placet, quod displicet verò malum; quumque non omne id, quod placet sit sequendum, neque fugiendum omne id, quod displicet; patet non omne bonum esse sequendum, non omne malum esse fugiendum.

XXXIV. Cum itaque hæ duæ propositiones bonum est amandum, malum est fugiendum sint propositiones indefinitæ, ac de bono, et malo in genere, non autem in specie; ideoque non distinguant bonum amandum a non amando, nec *malum* fugiendum a non fugiendo; suà spontè fluit, easdem neque *moralitatem* ullam innuere, neque principia moralia esse posse.

XXXV.

XXXV. Possunt tamen dici principia naturalia, quatenus necessarias humanæ naturæ innunt, exprimuntque inclinationes, et declinationes, quæ sunt de bono, et malo generatim accepto.

XXXVI. Ità enim cuicumque rationali creaturæ, velit, nolit, quemadmodum verum est percipiendum, et falsum repellendum; ita bonum amandum, malumque declinandum, ut aliter fieri nequeat, quin humana natura penitus evertatur.

XXXVII. Quatuor autem in humana natura ejusmodi agnoscimus principia, quæ sunt præcipuæ mechanicæ naturæ leges, quibus homines ad se, suumque genus conservandum, atque perficiendum feruntur. Est enim verò prima: propensio naturæ in verum generatim: secunda, propensio in bonum indefinitum, et summum; tertia, propensio se conservandi; quarta denique, stimulus veneris generatim.

XXXVIII. Neque id sine magna Supremi Numinis providentia fieri intelligendum est, ut homo non solà ratione, (quæ per seipsa, sine ullo affectu frigida est) ac libertate ad suum finem, eique adaptata media ducatur, sed vi etiam ipsius naturæ, ac irritatione quadam impellatur ut scilicet ubi ratione, ac libertate sit facile abuti, non possit non iis naturæ legibus obsequi, quibus irritatur, quæque, ut ille ait, *urunt, et excoquunt sub pectore.*

XXXIX. Neque tamen per hoc quidquam humanæ naturæ detrahitur libertati, aut actionum moralium censui. Cum enim homines prius regantur iis inclinationibus, quæ eorum naturæ animali insunt, quæque naturales sunt: quum-

que

que *naturalia libertati subesse nequeant*, nihil sanè demonstratu facilius est, humanæque naturæ accommodatius, quam omnes humanas actiones, idest morales, provenire ex varia modificatione quatuor illarum legum naturalium (prop. XXXVII.); quæ variè modificatæ rationè, et conversationè, in peculiares evadunt inclinationes, aut declinationes, quibus, utpotè liberis, deinde moralis hominum natura regitur.

XL. Cum igitur hujusmodi inclinationum, aut declinationum modificationes, a recta ratione præceptæ, aut vetitæ, sint in morali ordine; cumquæ, quæ recta ratio præcipit, ac vetat, per se, et immutabiliter honesta sint, vel turpia, ipsæ quoque hominum morales actiones a jure naturæ imperatæ, aut prohibitæ, tametsi intelligantur ante voluntatem immediatè præcipientis, aut vetantis Dei, intrinsecam honestatem, aut turpitudinem habere dicendæ sunt.

XLI. Quapropter absurdissima et Hobbii opinio, qui nihil naturà suà honestum esse, vel turpe, nihil justum, aut injustum, sed omnem justitiam, vel injustitiam potentià, et viribus dimetiendam esse contendit, ut tantum cuilibet liceat, quantum vi potest efficere.

XLII. Neque minus absurdum est, quod statuit Helvetius, a physica nempè sensibilitate, et personali lucro bonum, vel malum morale, justum vel injustum originem sumpsisse.

XLIII. Possent autem morales humanæ naturæ actiones, quæ respiciunt leges positivas, quæque ob circumstantias tales evadunt, extrinsecè bonæ esse, aut malæ, vel si eædem actiones sine recta ratione sumantur, neque in hac

ne-

necessario fundari concipiantur , ut nonnullis parum cautis visum fuit , tunc pariter ab extrinseco bonæ , aut malæ forent ; at cum hoc repugnet (ex prop. VII.) , ejusmodi hypothesim , ut morali ordini contrariam rejicimus.

XLIV. Quum enim homo quilibet , rudis utcumque , et imperitus , dummodo rationis usum sit consecutus , nedum valeat honestatem a turpidine facilè distinguere , sed naturali quodam affectione donetur , quà ea , quæ honesta sunt necessariò approbet , iisque delectetur ; quæ verò turpia necessario improbet , et aversetur , sequitur sensum moralem turpitudinis , et honestatis homini cuilibet ab ipsa natura inesse : igitur sensus hic non hominum inventioni , non educationi , multoque minus eorumdem præjudiciis , ut stultè quidam opinati sunt , est tribuendus .

XLV. Quod si ea , quæ in morali sensu habentur , ritè perpendantur , apertissimè constabit , ipsum non esse nisi animi facultatem propriam , et naturalem in natura humana , rectaque ratione fundatam (ex prop. III. et IV.)

XLVI. Quarè Auctor libri Naturæ quammaximè in eo delirat , dum vult , sensum hunc esse sextum quemdam corporeum organicum sensum , aliis quinque planè similem , aut analogum.

XLVII. Dum verò moralem honestatis , et turpitudinis sensuum sedem in animo habere , ejusque facultatem esse contendimus , non hanc profecto a ratione , vel a voluntate distinguimus , sed ab utraque simul derivandam esse existimamus (prop. I.) : non enim nisi rationi videtur esse tribuenda relationum perceptio , quibus honestas , aut turpitudo

do determinatur, neque nisi voluntati tribui posse perspicitur actionum illa approbatio, vel improbatio, quæ ex eodem morali sensu nascitur, nec non voluptas illa, vel molestia, quà ex honesta, vel turpi actione afficimur.

XLVIII. Itaque actionum moralium natura sic explicatà, et intellectà, dicimus, quo sæpius eædem, sive similes actiones ab hominibus exercentur, eo majorem easdem patrandi facilitatem ab illis comparari. Undè in hominibus morales oriuntur habitus, quos, ex repetitis actionibus moralibus, in eorum voluntate generari inferimus.

XLIX. Quamobrem sicuti actiones ejusmodi a natura rationali de novo fiunt (ex prop. III.), ita et habitus ex illis enascentes, quos ideò innatos neutiquam esse posse tuemur. Excipimus tamen ab his illos habitus supernaturales, videlicet Fidei, Spei, et Charitatis, quos vi Baptismatis, in Christi fidelium animam infundi docent Theologi.

L. Morales idcircò habitus bonos dumtaxat, vel malos esse posse statuimus, quemadmodum bonæ, aut malæ sunt actiones morales (ex prop. IV. V. et VII.

LI. Quum autem habituum moralium ope hominis voluntas, vel perficiatur, vel reddatur deterior, dicimus, morales habitus bonos esse virtutes, malos verò vitia.

LII. Quatuor itaque præcipuas morales agnoscimus virtutes: nempè Prudentiam, Justitiam, Fortitudinem, et Temperantiam, quæ naturæ rationalis sunt veluti cardines, quibus innititur, et sine queis ea minimè subsistere potest.

LIII. Singulis autem virtutibus sua opponi vitia, quæ nonnisi ex illarum oriuntur abusu, facile perspicitur. Vel

enim

enim quis illis utens virtutibus, ultrà quam fas est, excedit, et per *excessum* abuti iisdem; vel non exequitur id omne, quod virtutes præscribunt, et per *defectum* iisdem abuti dicitur.

LIV. Jam verò tam laudatæ virtutes, quam illis opposita vitia cum sæpe numero exercentur, foventurque, ità hominibus quodammodo naturalia evadunt, ut ea extirpare, et auferre sit moraliter planè imposibile.

LV. Radicatis autem ità in natura virtutibus, aut vitiis, enascuntur inde hominum mores, quos ex virtutibus bonos, ex vitiis verò malos esse dicimus.

LVI. Hinc cum mores nihil aliud sint, nisi quædam operandi consuetudo, vel secundum, vel contra legem; cumque operationes ejusmodi media sint ad felicitatem, vel ad miseriam ducentia, adserimus mores bonos esse media ad felicitatem, malos verò ad miseriam.

LVII. Undè consequitur, vitiis irretitos homines miserià detineri; virtuosos autem felicitatè perfrui debere.

LVIII. Humanam itaque felicitatem eam esse dicimus, quæ in statu constanti voluptate prædito, omnique miseria destituto, consistit.

LIX. Hujus felicitatis objectum collocandum certè non est in eo; quod affectibus, et cupiditatibus tantum consentaneum est, ut nonnulli stultè opinati sunt; vel in bonis carnalibus, ut Epicurus, vel in voluptatibus corporeis, ut Aristyppus, et Mahummedes; vel in bonis fortunæ, ut volunt Avari; vel in dignitatibus, ut Superbi; aut in horum omnium collectione, ut alii somniarunt. Imò neque statui de-

debet in contemplatione rerum Cælestium, ut Anaxagoras; aut in cognitione perfectionis virtutum, ut Pythagoras; aut in animi tranquillitate, et securitate, ut Democritus; aut in sola virtute, ut Zeno; aut in statu virtute prædito, ut Aristoteles, aliique dixere. Sed in bono infinito tantum, seu summo collocandum est.

LX. Cum igitur ex necessitate propriæ naturæ omnes homines sequantur bonum, malumque aversentur; cumque in bono sita sit humana felicitas, dicimus omnibus innatum esse felicitatis appetitum.

LXI. Non inde tamen inferendum est, perfectam homines in hoc unionis statu acquirere posse felicitatem, qui, cum in eo potissimum, quod ad cognitionem boni, vel mali spectat sæpe decipiantur, nonnisi manca, et imperfecta perfrui valent felicitate.

LXII. Ergo in altera dumtaxat vita perfectam felicitatem homines obtinebunt: Ad quam acquirendam necessariam prorsus esse dicimus Fidem in Deum, Deique gratiam, sine quibus fieri haudquaquam potest, ut illam homines plenò virtutis exercitiò consequantur.

. . . . . . Si quid novisti rectius istis
Candidus imperti; si non, his utere mecum.

NOI RIFORMATORI

DELKO STUDIO DI PADOVA.

AVendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del Pvbblico Reviser D. Angelo Pietro Galli, *nel Libro intitolato*: Philosoficum Specimen de Homine Auctore Patre F. Andrea Dorotich Ord. Min. Sacræ Theologiæ Lectore Generali. Stampato, e M.S. *Non vi esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario nostro, niente contro Principi, e buoni Costumi, concediamo Licenza a* Simon Cordella *Stampator* di Venezia *che possi esser stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Ventzia, e di Padova.*

Data li 8. Agosto 1795.

(AGOSTIN BARBARIGO RIFORM.

(PAOLO BEMBO RIFORM.

(ZACCARIA VALLARESSO RIFORM.

Registrato in Libro a Carte 27. al Num. 6.

Marcantonio Sanfermo Seg.

Adi 10. Agosto 1795.
Registrato a Carte 187. nel Libro degl' Illmi, ed Eccmi.
Sig. Esecutori contro la Bestemmia.

Antonio Cabrini Seg.